

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Власенко В. М. (Суми, Україна), канд. іст. наук;
Звагельський В. Б. (Суми, Україна), канд. філол. наук;
Камберова Р. (Софія, Болгарія), канд. філол. наук;
Куліш А. М. (Суми, Україна), д-р юрид. наук;
Нестеренко В. А. (Суми, Україна), канд. іст. наук;
Світайло Н. Д. (Суми, Україна), канд. філософ. наук;
Пашин В. П. (Курськ, Росія), д-р іст. наук;
Петрищева Н. С. (Курськ, Росія), канд. іст. наук;
Рамач Я. (Новий Сад, Сербія), д-р іст. наук;
Хлопова І. Є. (Курськ, Росія), канд. іст. наук.

Видання рекомендовано до друку рішенням вченої ради юридичного факультету Сумського державного університету (протокол № 9 від 03.04.2014 р.)

Особистість, суспільство, держава: проблеми минулого і сьогодення : зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. : у 2-х част. Ч. 2 : у 2-х томах (Суми – Курськ, 18 квітня 2014 р.) / ред. колегія : В. М. Власенко, В. Б. Звагельський, Р. Камберова та ін. – Суми – Курськ : Сумський державний університет, Південно-Західний державний університет, 2014. – Ч. 2, Т. 1. – 200 с.

До збірника увійшли наукові статті та повідомлення викладачів, студентів, вчених та аспірантів ВНЗ і наукових установ, виголошені в рамках Міжнародної науково-практичної конференції «Особистість, суспільство, держава: проблеми минулого і сьогодення» (Посвідчення УкрІНТЕІ № 861 від 9 грудня 2013 р.), присвячені актуальним питанням суспільно-гуманітарних наук.

На обкладинці: Перший у світі монументальний пам'ятник Тарасу Шевченку. Встановлений у жовтні 1918 р. у м. Ромнах на Сумщині. Скульптор І. П. Кавалерідзе.

© Сумський державний університет, 2014

© Південно-Західний державний університет, 2014

ФОЛЬКЛОР У ТВОРЧОСТІ МИХАЙЛА СТЕЛЬМАХА

Народна творчість є постійним супутником усього творчого життя кожного митця, допомагаючи втіленню найскладніших художніх завдань письменника. У свою чергу, фольклор має в собі багатьох письменників палких прихильників, пропагандистів, співців, які, безсумнівно, відкриватимуть перед читачем широкі обрії народної поезії [2, с.20].

Михайло Стельмах – поет і прозаїк, драматург і фольклорист, публіцист і кіносценарист. Один з тих видатних художників українського слова жанровий і тематичний діапазон творчості якого досить широкий, художня палітра на диво різнобарвна, приваблива; стиль його письма чарує, полонить читача і сьогодні у століття інформаційних технологій та Інтернету. Його невтомна праця по вивченню та збереженню фольклору є неоціненим внеском у справу збереження історичної пам'яті, самобутньої ментальності українського народу, формуванню його національної самосвідомості в умовах радянського тоталітаризму з його політикою інтернаціоналізації та злиття націй і народностей у новій спільноті – радянському народові.

Літературна творчість Михайла Панасовича Стельмаха не лише відображає його повсякчасну зацікавленість фольклором, народною піснею, але є новим щаблем творчого засвоєння і вираження багатства народного пісенного мистецтва. Вона наскрізно просякнута моральними і естетичним пафосом народної культури.

Для того, щоб так віртуозно володіти образним матеріалом народної поезії, треба було на ній не просто розумітися і кохатися, а глибоко осмислити її кориневу систему, тобто вивчати світ українського фольклору [7, с.33].

Вперше з усною народною творчістю Михайло Панасович познайомився ще у дитячі роки. Дід, бабця, тато і мати стали тими вірцевими носіями народної мудрості, знання якої збагачувало його дитячу уяву, творило його креативне мислення, вибудовувало проєкцію світосприйняття. Уже зрілим митцем Михайло Панасович зізнався, що увібрав в своє серце і мудре дідове слово, і мамині вчинки, і батькову усмішку, і бабусину сльозу. *«У мені все - від великої дяківецької рідні, – при кожній зустрічі нагадував землякам письменник. – Я не соромлюся, а горджуся тим, що в мене прості трудівники землі виступають мислителями, бо той, хто встас*

раніше сонця, працює під сонцем, біля жита-пшениці і меду, і нас годує своїм добрим хлібом, не може не бути філософом. Зокрема таким філософом був і мій батько» [7, с.33].

Із закінченням педагогічного інституту розпочинається перший етап в діяльності М.Стельмаха, як дослідника народного фольклору. Він працює вчителем української мови та літератури в сільських школах Поділля і Полісся. Один з біографів так відтворює цей період у житті майбутнього письменника: *«Юнакові, сповненому буйної енергії, замало вчителювання. Влітку він працює на полі, на луках. Закоханий в природу, юнак жадібно встопує її таємниці. З часом він досконало вивчив життя птахів і комах, звірів, риб, трав і дерев; Все це – не з книг вичитане, а пізнане з найбільшої книги – природи. Він вслухається у забарвлену чернігівськими діалектизмами розмову літківських селян, як до того вслухався в подільську говірку своїх земляків. Він знає мову не з словників, до яких, до речі, ставиться з пошаною, а з уст її творця – народу. Охочий до співів, він пам'ятає тисячі пісень з їх численними варіантами, що живуть від Поділля до Полісся, від Карпат до Слобожанщини? Пізніше, коли він став письменником... вивчення народної творчості стало його професійним покликанням». Молодий вчитель української мови та літератури не тільки збирає, систематизує народний фольклор, а працює над залученням до світу краси народного слова своїх учнів, організувавши у школі фольклорний гурток. Учениця Марія Упир так згадує про це: *«Михайло Панасович запалив гуртківців бажанням зібрати в Літках і навколишніх селах народні пісні, прислів'я, приказки, загадки, художні вишивки, і почали ми записувати з вуст старих людей, сусідів, родичів і знайомих те, що досі було сховане в душі кожного – цікаве і цінне» [8, с.5].**

Другий етап по дослідженню народного фольклору митцем припав на найтяжчі роки Другої світової війни, коли здавалося не до народної пісні, а тим більше до її вивчення та збереження. Рядовим воїном-гармашем пішов Михайло Стельмах на фронт у перші ж дні війни. Бої. Тяжкі, страхітливі, незнані досі... На межі російської і білоруської землі – між Великими Луками і Невелем – гармаша Стельмаха було контужено і поранено. Госпіталь. Лікування. Тяжке поранення надовго прикувало поета до ліжка. Затим знову фронт: на підступах до Львова Михайла Панасовича осколком авіабомби знову поранило. Після лікування – бойовий стрій: Польща, Німеччина, Чехія, Австрія. Але талант науковця, небайдужого сина своєї землі, змушували Михайла Панасовича збирати перлини народної творчості, народні пісні, і в роки лихоліття. Михайло Стельмах зібрав їх чимало,

а особливо в 1944 р., коли з фашистських концтаборів рушили до рідних домівок українські невольники, переважно жінки та дівчата. На пересильному пункті в Ченстохові солдат Михайло Стельмах годинами розмовляв з ними, розпитував про гірку долю і записував невольницькі пісні, які також зберігаються в ІМФЕ ім. М.Т.Рильського АН УРСР [8, с.5]. Так, Марія Бондар (1925 р. народження) з села Нігин поблизу Кам'янця-Подільського, від якої у війну записував Стельмах пісні, змогла пригадати лише три пісні, точніше, з кожної по куплету. Причину вона ж і пояснила: *«То таке було життя, що хочеться його забути. В тюрмі була, в Німеччині, вернулася – дівчата пісню склали. Пережила ті труднощі, то й пісень не хочеться співати»* [9, с.11].

У грудні 1945 р., коли М.Рильський запросив його як фольклориста на роботу в Інститут мистецтвознавства, фольклору й етнографії Академії наук України, розпочався третій етап діяльності М.Стельмаха, як дослідника народного фольклору. Учений виїжджає в наукові фольклорні експедиції й записує самоцвіти народної творчості (народні думи і пісні, казки і прислів'я, народні легенди й анекдоти, перекази) [8, с.6]. Кілька років він працює науковим співробітником Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії Академії наук УРСР, де упорядковує і редагує збірники народної творчості, пише наукові статті, працює над власними творами. М.Стельмах бере участь у складанні збірника *«Українські народні думи та історичні пісні»* (К., 1955). А через кілька років після цього виходять *«Думи»* – один із найкращих впорядкованих М.Стельмахом збірників (К., 1959). Книга відкривається змістовною, написаною з емоційним піднесенням вступною статтею, основний пафос якої полягає у ствердженні тези: *історія життя українського народу – душа нашого епосу. «Лірична пісня - це душа народу, це безмежне поле, засіяне зернами історії і завітчане людськими надіями, воістину народна, любов до своєї дітизни і ненависть до її ворогів, це достойна людська гідність і людське страждання, це стихійний блиск селянської коліски над одичалою панською головою і квиління чайки-небоги над тяжким шляхом життя, це чисті пориви до щастя і чиста сльозина на віях дівочих, це муки матерів на чужій землі і цютлива вечірня усмішка на устах нареченої»*, – так писав М.Стельмах у передмові до збірника *«Народна лірика»* (К, 1956; упорядкування, примітки та передмова М.Стельмаха, І.Синиці). Спираючись на численні фольклорні збірники, видані протягом майже сторіччя, використавши окремі рукописні джерела і власні записи, упорядники представили всі різновиди ліричної пісні – від обрядових до соціально-побутових, дібравши їх краці зразки [9, с.3].

Свідченням того, що усній народній творчості, її образам і стилю М.Стельмах надавав важливого значення є самі заголовки «*Розлилися води*», «*Що посієш, те й пожнеш*», драматичні твори «*В ніч на Івана Купала*», «*Кум королю*», оповідання «*Пісня про сороку*», повісті «*Гуси-лебеді летять...*», «*Щедрий вечір*», романи «*Хліб і сіль*», «*Кров людська – не водиця*», «*Правда і кривда*», «*Дума про тебе*», «*Чотири броди*» [8, с.6].

Отже, аналіз наукової діяльності М.Стельмаха як збирача та дослідника фольклору, зокрема народної пісні, та його творчість, як поета, прозаїка, драматурга, публіциста, кіносценариста є свідченням продовження традицій українськими митцями художнього слова подвижницької діяльності діячів українського-національного відродження XIX ст., спрямованої на збереження для майбутніх поколінь перлин усної народної творчості, історичної пам'яті, національної самоідентичності.

1. *Бернадська Н.Т.* Українська література XX століття / Н.Т.Бернадська. – К.: Знання-прес, 2002. – С. 156-163.

2. *Вільчинська Т.* Фольклорні мотиви у творчості М.П.Стельмаха / Т.Вільчинська // М.П.Стельмах і сучасність. – X., 2012. – С.20-27.

3. *Зиль А.* Народознавець. Павло Чубинський і його доба / А.Зиль. – К.: Казка, 2009.

4. *Ішук М.* Михайло Стельмах – збирач і дослідник фольклору / М.Ішук // Народна творчість та етнографія. – 1972. – №3. – С.77-80.

5. Народні перлини. Упорядкування і передне слово Стельмах М. – К., 1971. – С.5-6.

6. *Коляда І.* Науково-культурницька та громадська діяльність Павла Чубинського / Ігор Коляда // Історія в сучасній школі. Науково-методичний журнал. – К., 2012. – №11–12 (№136) листопад-грудень. – С.49-52;

7. *Коляда І.* Науково-культурницька та громадська діяльність Павла Чубинського / Ігор Коляда // Історія в сучасній школі. Науково-методичний журнал. – К., 2013. – №2 (№138) лютий. – С.37-40.

8. *Корогодський Р.* Весільні пісні в записах М.П.Стельмаха / Р.Корогородський // Народна творчість та етнографія. – К., 1988. – №3. – С.33-34.

9. *Скрипка В.* Українські народні пісні в записах Михайла Стельмаха / В.Скрипка // Музична Україна. – 1969. – С.118.

10. *Стельмах М.П.* Народна лірика / М.Стельмах // Радянський письменник. – К., 1956. – С.390; Стельмах М.П. Народна лірика. Українські пісні / М.Стельмах // Мистецтво. – К., 1956. – С.222

11. ЦДАМЛМ України. – ф.464, оп.1, спр.16947; Там само – ф.464, оп.1, спр.9035.

12. *Шумادا Н.* Фольклор у романі М.Стельмаха «Кров людська – не водиця» / Н.Шумادا // Народна творчість та етнографія. – 2005. – №5. – С.32-39.

13. *Штонь Г.* Децю про все і М.Стельмаха особіно / Г. Штонь // Слово і час. – 1992. – №5. – С.9-11.